

Tárgytematika / Course Description

Társadalomtörténet

ANSPSC9040

Tárgyfelelős neve /

Teacher's name: dr. Simonik Péter

Félév / Semester: 2018/19/2

Beszámolási forma /

Assesment: Folyamatos számonkérés

Tárgy heti óraszám /

Teaching hours(week): 0/2/0

Tárgy féléves óraszám /

Teaching hours(sem.): 0/0/0

OKTATÁS CÉLJA / AIM OF THE COURSE

A kurzus során a hallgatók megismerkednek a társadalmi változások alapvető történelmi motívumaival, illetve kiemelten a magyar társadalom fejlődésének, konfliktusainak –hangsúlyosan a XIX. századtól napjainkig húzódó- történelmi gyökereivel és összefüggéseivel, valamint a modernizáció és a polgárosodás folyamatát meghatározó tényezőkkel.

A kurzus során a hallgatók megismerkednek a legfontosabb társadalomtörténelmi elméletekkel, a modernizáció folyamatával, a társadalom rétegződésével, a mobilitási esélyek változásával, valamint a vizsgált időszakokban a magyar lakosság életmódbeli jellemzőivel. A félév végére a hallgatók képesek lesznek eligazodni a magyar társadalom fejlődési irányát befolyásoló gazdasági és politikai tényezők között.

TANTÁRGY TARTALMA / DESCRIPTION

1. Bevezetés. A követelmények ismertetése, a feladatok és határidők megbeszélése.

Alapfogalmak (szociológia, társadalom, társadalmi struktúra, társadalmi intézmények) A társadalomtörténet tárgya, megjelenése. A tudomány működése (Thomas Kuhn). A társadalomtörténet, mint tudomány. A modernizációs elméletek (Lerner, Rostow). Az elmaradottsági és függőségi elméletek (Wallerstein, Gerschenkron). A magyar társadalom szerkezete (Erdei „kettős társadalom” elmélete). A magyar társadalomtörténet főbb korszakai (ill. a korszakolás dilemmái).

2. Népeesség és család a XIX-XX. században.

A népeesség szám és a korösszetétel alakulása. A korfa és változásai. A demográfiai változások okai. A család fogalma. A polgári családmodell megjelenése. A családrekonstrukciós vizsgálatok. A genealógiai kutatások szerepe. Házassági minták Európában (John Hajnal elmélete). A háztartástípusok (Leslet tipológiája). Magyar háztartástípusok. A gyermekszám alakulása.

3. Magyarország településszerkezetének változásai és a migráció a XIX-XX. században

A török megszállás hatása településszerkezetünkre. Az elnéptelenedés és újratelepítés. A vasúthálózat kiépülése. A város fogalmának történeti megközelítései (közigazgatási-jogi, népességtömörülési hely, funkcionális elmélet, központi hely elmélet). A magyar városok. Az urbanizáció Magyarországon. A városok és falvak világa. A magyar tanya és puszta. A migráció kérdései. A kivándorlás elmélete (push és pull). Az amerikai kivándorlás jellemzői (iránya, okai, szerkezete, visszavándorlás)

4. Társadalmi rang és presztíz

Rend, rendiség. A (fő)nemesség helyzete. Az udvarképeség. A nemesítés. A megszólítások rendje. Egyletek és kaszinók. Párbajképeség. A templomi ülésrend. A „modern rabszolgaság” (a vidék társadalma).

5. Társadalmi mobilitási folyamatok a XIX. században

A mobilitás fogalma. Inter- és intragenerációs, vertikális, horizontális és házassági mobilitás. Mobilitási csatornák (Sorokin). A magyar társadalmi struktúra változásai. Az oktatási rendszer szerepe a mobilitási folyamatokban. Mobilitás a magyar társadalomban.

6. Vallási és etnikai kisebbségek

Az anyakönyvezés gyakorlata. A „bevett vallások”. Eltérő vallásúak házasságkötése és gyermekeik vallása. A szekularizáció folyamata. A magyarországi zsidóság. Az emancipáció folyamata. Az autonómia kérdése (ortodox, neológ, status quo ante). Az antiszemitizmus megjelenése („vérvád”). A zsidóság gazdasági és társadalmi helyzete. A zsidótörvények rendelkezései. Út a fizikai megsemmisítésig. Magyarország etnikai térképe. Államnemzet és/vagy kultúrnemzet. A nacionalizmus. Nyelv és a település. Az etnikai hovatartozás a statisztikában. Nyelv és a vallás. Akkulturáció és asszimiláció. A magyarosodás/magyarosítás jelensége.

7. A trianoni döntés gazdasági, politikai és társadalmi hatásai

A döntés hatásai a népességszámra és az ország területére. Az áttelepülés. A gazdasági hatások. A revizionizmus. A területi revízió (el- és visszacsatolások). A revizionista gondolat megjelenése a hétköznapiakban.

8. A társadalmi elit összetétele

A társadalmi elit. Az arisztokrácia (birtokváltozás, politikai szerep, hétköznapiak, szegregálódás). A gazdasági elit (származás, multipozicionalitás, iparbárok, vállalkozók és menedzserek. Az egyházi elit (birtokok, szerkezete, politikai szerepvállalás). A katonai elit („úriember”, zártság, hétköznapiak, politikai szerep). A tudáselit.

9. A magyar munkásosztály helyzete

A munkásság fogalmi megközelítései. A házicselédek. Az ipari munkásság (rétegződése, hétköznapiak, szervezethez, munkástípusok. A kereskedelmi és banki segédszemélyzet.

10. A magyar paraszti társadalom

A birtokos parasztság (megélhetési források, rétegződés). A földreformok és hatásai. Az agrárproletárok: a mezőgazdasági és a nem-mezőgazdasági munkások. A gazdasági cselédek helyzete (jogai, életkörülményei, foglalkoztatottság, bérezés). A paraszti gazdaság munkavállalói. A summások. A „szakmunkások” (dohány-, paprika- és hagymakertészek, kubikosok)

11. Elitváltás a II. világháború után

Az új korszak meghatározása. A periodizáció kérdései. A kiütkeresés lehetséges alternatívái. A szocialista társadalom és gazdaság működése. A régi elit eltűnése és az új megjelenése (kitelepítés, B-lista, NÉKOSZ, fényes szelek nemzedéke, mobilitás). A katonai elit. A káderek. A pártelit (összetételének változásai, képzettség, származás, életmód). Az ellenzék (1956 és 1970-es évek vége). A gazdasági elit (összetétele, 1968 hatása, decentralizációs törekvések, RÁBA, Bábolna). Jövedelmi elit. Tudományos és kulturális elit. A rendszerváltás elitje.

12. A városi munkásság

Az iparosítás társadalmi hatásai. A migráció és az ingázás. A vállalatok társadalma (igazgató, párttitkár, szakszervezeti bizalmi, munkások). Kísérletek a teljesítmény fokozására (sztahanovista mozgalom, munkaverseny, brigádverseny, élmunkás). Hierarchia, életkörülmények, kiemelt csoportok. A munkásszállók világa. Munkástípusok.

13. Falvak és városok 1945 után

A területelcsatolások hatásai. A vármegyerendszer átalakítása. A városmegye koncepció (Erdei-Bibó). A tanyaközpontok kialakítása. A falvak népességének változásai (elvándorlás, elnéptelenedés). A szocialista iparvárosok. A regionális központok kialakítása. A megyeszékhelyek fejlesztése. Az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció lényege és eredménye. A Szelényi-féle településosztályok.

SZÁMONKÉRÉSI ÉS ÉRTÉKELÉSI RENDSZERE / ASSESSMENT'S METHOD

Feladatok és értékelés

A félév végi aláírás feltétele az órai aktivitás és egy otthon elkészítendő feladatnak az órán megbeszélte határidőre történő leadása (oktató kezébe, kinyomtatva). A hallgatók elméleti tudásukról a szorgalmi időszak utolsó hetében (vagy hallgatói kérésre két részletben a félév közepén és végén) zárthelyi dolgozat keretében adnak számot. A dolgozat a félév folyamán érintett és a tárgyleírásban szereplő témakörökhöz tartozó kérdésekből áll (egy darab öt tételből álló fogalommagyarázat és négy kisebb kifejtős kérdés), amelyeket a tárgy oktatója egyenként értékel (egyötől ötig terjedő skálán) és ennek átlaga adja a dolgozat eredményét.

KÖTELEZŐ IRODALOM / OBLIGATORY MATERIAL

Gyáni Gábor – Kövér György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig,

Osiris Kiadó Budapest 1998. *(alapfogalmak, elméleti keretek, demográfia, településszerkezet, rang és presztízs, mobilitás, életmód, felekezetek és etnicitás, demográfia, elitek, középosztály, kispolgárság, munkásság, parasztság)*

Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében, Osiris Kiadó Budapest 2001. *(demográfia, településszerkezet, elit, munkásság)*